

בבית המשפט העליון בשבתו כבית משפט לערעורים אזרחיים

ע"א 8488/08

לפני: כבוד המשנה לנשיא מ' נאור
כבוד השופט ח' מלצר
כבוד השופט י' עמית

המערערים: 1. עזבון המנוחה רוננה סושרד ז"ל
2. תדהר סושרד
3. שקד סושרד

נגד

המשיבה: מדינת ישראל -משטרת ישראל

ערעור על פסק דינו של בית המשפט המחוזי בירושלים ב-
ת"א 7020/05 מיום 31.8.2008 שניתן על ידי כבוד השופט נ'
סולברג

בשם המערערים: עו"ד מאירי אדי

בשם המשיבה: עו"ד מיכל שרביט

פסק-דין

המשנה לנשיא מ' נאור:

הערעור שבפנינו נסב על גובה הפיצויים שפסק בית המשפט המחוזי (השופט
נ' סולברג) למערערים, הם עיזבון המנוחה רוננה סושרד וילדיה.

רקע עובדתי ודיוני

1. ביום 23.8.2003 נרצחה רוננה סושרד ז"ל (להלן: המנוחה) מירי רובה M-16,
על ידי אדם בשם ינקלביץ'. בעת הרצח הייתה המנוחה בת 40, גרושה ותפקדה כאם חד
הורית לילדיה, הם המערערים 2 ו-3. לאירוע הרצח קדמו אירועים נוספים בהם איים
ינקלביץ' על המנוחה, ובעקבותיהם התלוננה המנוחה במשטרה. המערערים – עיזבונה

וילדיה של המנוחה – תבעו את משטרת ישראל (להלן: המשיבה) בגין אי מניעת הרצח ובגין רשלנות.

2. הצדדים הגיעו להסדר לפיו המשיבה תשלם פיצויים למערערים ללא הודאה בחבות. לגבי חלק ממרכיבי הפיצוי הושגה הסכמה, ולגבי חלק אחר – נותרה מחלוקת. ביום 11.3.2007 ניתן בבית משפט קמא תוקף של החלטה למוסכמות ולפלוגתאות בענין מרכיבי הפיצוי. ההסכמות עליהן הודע הן: בסיס השכר של המנוחה על פיו יחושבו הפסדי השתכרותה ב"שנים האבודות" הוא 14,000 ש"ח. על בסיס זה ייערך חישוב לפיו יקבלו המערערים את ידת החסכון וידות התלויים שלהם. מבסיס זה תנוכה ידת המנוחה, כאשר ניכוי ידת משק הבית נותר שנוי במחלוקת. החישוב יעשה עד גיל 70. כן הוסכם על פיצוי בסך 450,000 ש"ח בשל קיצור תוחלת חיים, פיצוי בסך 150,000 ש"ח בשל אובדן שירותי אם, ופיצוי בסך 5,000 ש"ח עבור הוצאות קבורה ואבל; תנוכה קצבת המל"ל שמקבלים המערערים 2-3. שכר הטרחה יעמוד על 17.5% מהסכום שיפסק בתוספת מע"מ. הפלוגתאות שנוותרו, כפי שהוגדרו בין הצדדים הן תוספת פיצוי בגין הפסד כושר השתכרות בשנים האבודות, עבור התקופה שלאחר גיל 70 של המנוחה; האם יש לנכות את ידת הבית ואם כן ממתי; תוספת מזונות שגרושה של המנוחה היה משלם לה (טענה זו לא נידונה בפסק דינו של בית המשפט המחוזי ונראה כי נזנחה – מ.ג.); האם יינתן פיצוי בגין כאב וסבל לילדים ופיצוי בגין כאב וסבל למנוחה, האם בכלל ואם כן כמה. למוסכמות ולפלוגתאות נתן בית המשפט כאמור תוקף של החלטה, וניתנו הוראות בעניין סדרי הדין.

פסק דינו של בית המשפט המחוזי

3. בית המשפט דן תחילה בגובה הפיצוי בגין אובדן השתכרותה של המנוחה ב"שנים האבודות". המנוחה היתה כאמור גרושה והיא חיה בנפרד מאבי ילדיה. בית המשפט התייחס בפסק דינו לשתי תקופות. האחת, עד לסיום גיל התלות של ילדי המנוחה, והשנייה – מסיום גיל התלות. בית המשפט פסק כי בתקופה הראשונה, עד לסיום גיל התלות, יש לפסוק לעיזבון פיצוי שחושב לפי שיטת הידות. על דרך חישוב זו אין מחלוקת בין הצדדים בערעור שבפנינו. לגבי התקופה השנייה – פסק בית המשפט פיצוי כאילו היתה המנוחה רווקה ללא תלויים, כפי שיבואר מיד.

4. בשאלת הפיצוי לגבי התקופה השנייה, דהיינו לאחר סיום גיל התלות של ילדי המנוחה טענה המשיבה כי מסיום גיל התלות יש לראות במנוחה כמי שהייתה חיה בגפה, וכי יש להשוות את חישוב הפיצויים בגין הפסדי השתכרותה של המנוחה

ב"שנים האבודות" להפסד השתכרות של רווק חסר תלויים. המשיבה טענה כי יש להחיל על מקרה זה את ההלכה שנקבעה ב- ע"א 10990/05 פינץ נ' הראל חברה לביטוח בע"מ, פ"ד סא(1) 325 (2006) (להלן: הלכת פינץ)). בהלכת פינץ נקבע כי לניזוק חסר תלויים הוצאות מוגברות לצרכיו שלו – בגובה 70% מהכנסתו – אותן יש לנכות מסכום הפיצוי. על כן, לגבי ניזוק חסר תלויים סכום הפיצוי הנותר עבור הפסדי השתכרות ב"שנים האבודות" עומד על 30% מההכנסה בלבד. המשיבה טענה כי כך יש לחשב גם את פיצויי העזבון בענייננו לגבי התקופה שמסיום גיל התלות של הילדים. המערערים, מצידם, טענו כי אין מקום להשוות בין מצבה של המנוחה שהיו לה תלויים לבין מצבו של רווק חסר תלויים. לדידם, אין להפחית את סכום הפיצוי לעזבון המנוחה עבור הפסדי ההשתכרות גם לא לאחר סיום גיל התלות. לטענתם, מאחר שבעת פסק הדין היו למנוחה תלויים, ילדיה, יש לדבוק בחישוב על פי שיטת הידות גם לאחר שהללו לא ייתמכו עוד על ידה. דהיינו, לאחר סיום התקופה בה תלויי המנוחה היו נתמכים בה, יש לחלק את הכנסתה לשלוש ידות: ידת משק הבית, ידת החיסכון וידת הקיום. לאחר הפחתת ידת הקיום, המייצגת את הוצאותיה של המנוחה על עצמה, בידי העיזבון אמורים להישאר 2/3 מהכנסות המנוחה. בית המשפט דחה בנסיבות העניין את החישוב המוצע על ידי המערערים. אעמוד עוד על פרטי הדברים בהרחבה. באופן כללי יאמר כי אף שבית המשפט נטה, על דרך העקרון, לעבר עמדת המערערים, הוא סבר כי השאלה העקרונית בעניין דרך החישוב אינה טעונה הכרעה משהוסכם בין הצדדים כי המשיבה תשלם פיצוי גם עבור אובדן שירותי אם. בית המשפט קבע כי הפיצוי עבור אובדן שירותי אם הוא במהותו פיצוי לתלויים ולא לעיזבון, ופיצוי זה מכסה בחלקו על הוצאות גשמיות ואחרות מהן היו נהנים ילדיה של המנוחה, גם לאחר סיום גיל התלות. על כן, כך קבע בית המשפט בענייננו ניתן לפסוק באופן "נקודתי" כי מסיום גיל התלות יעמוד הפיצוי לעיזבון בשל אובדן כושר השתכרות ב"שנים האבודות" על סך של 30% משכרה של המנוחה, כפי שהדבר נעשה על פי הלכת פינץ לגבי ניזוק חסר תלויים. על הנמקת בית המשפט בנושא זה, שהוא, לטעמי מרכז הכובד של הערעור ארחיב את הדיבור בפרק המתאים.

5. בסוגיית גיל הפרישה, דחה בית המשפט את טענת המערערים לפיה גיל הפרישה של המנוחה היה עומד על 78 שנים. בית המשפט ציין שאומנם יש מגמה בפסיקה להעלות את גיל הפרישה לגבי עצמאים לצורך חישוב הפסדי שכר ב"שנים האבודות". אך לענייננו, כך קבע בית המשפט, די בכך שהמשיבה הסכימה לקביעת גיל 70 שהוא שלוש שנים מעל גיל הפרישה הקבוע בחוק. בקביעתו זו נסמך בית המשפט על כך שהמנוחה נפטרה בגיל צעיר יחסית, ועל כן קשה לשער כמה שנים הייתה ממשיכה לעבוד מעבר לגיל הפרישה הסטאטוטורי.

6. לגבי הפיצוי בשל כאב וסבל שנגרם למנוחה, ביקשו המערערים פיצוי גבוה לאור העובדה שהמנוחה נאנסה על ידי ינקלביץ' לפני מותה. כן טענו כי מהדו"ח הפתולוגי עולה כי המנוחה נורתה פעמיים. לטענתם, היא לא מתה מהירייה הראשונה אלא רק מהירייה השנייה, וכי ניתן להסיק זאת מכך שנמצאו פצעי ירי בראשה של המנוחה משני צידיו. על כן, סיבלה טרם מותה היה, לטענתם, גבוה. המערערים טענו גם כי נגרם להם נזק ראייתי מאחר שלא נערכה בדיקה פתולוגית מלאה אשר יכולה הייתה לקבוע איזו ירייה היא שהמיתה את המנוחה – הראשונה או השנייה. בית המשפט קבע כי הראיות מלמדות כי המנוחה נאנסה לפני שנרצחה בירייה, וכי לרצח קדם מאבק אלים, אך קבע כי המערערים לא הרימו את הנטל להוכיח כי המנוחה מתה רק לאחר הירייה השנייה. בית המשפט אף דחה את טענתם בכל הנוגע לנזק ראייתי; שכן, לפי קביעתו, מרגע שהתבהרה סיבת המוות והתבררה זהותו של הרוצח, לא נדרשה עוד המשטרה להרחיב ולחקור את האירוע. ואולם, בית המשפט הדגיש כי על אף שהמנוחה מתה כתוצאה מהירייה הראשונה – הרי האונס שעברה, האימה והמאבק לפני מותה מצביעים על כך שסבלה היה רב, גם אם קצר מועד. בשים לב לשיקולים האמורים, פסק בית המשפט לעיזבון המנוחה 100,000 ש"ח בשל כאב וסבל. בית המשפט סרב לפסוק פיצוי עבור נזק בלתי ממוני עקיף שנגרם לילדי המנוחה, מכיוון שהם לא הוכיחו כי נגרם להם נזק נפשי חמור העונה על תנאי הלכת אלטווחה (רע"א 444/87 אלטווחה נ' עזבון דהאן, פ"ד מד(3) 397 (1990) (להלן: הלכת אלטווחה)).

7. עוד התייחס בית המשפט לשתי סוגיות נוספות אשר לא הוגדרו ברשימת הפלוגתאות בין הצדדים: הסוגיה הראשונה שעוררו המערערים הייתה גיל התלות של ילדי המנוחה. המערערים טענו כי בהתחשב בנתונים המשפחתיים והכלכליים של המשפחה, הייתה המנוחה ממשיכה לתמוך בילדיה גם לאחר סיום שירותם הצבאי ועד גיל 24. בעניין זה בית המשפט קיבל את עמדת המשיבה לפיה טענה זו הינה בגדר הרחבת חזית פסולה. על כן, פסק בית המשפט שגיל התלות במקרה זה ייקבע לפי אומד דעת הצדדים בעת שערכו את ההסדר הדיוני ביניהם. באין ראייה לכוונה אחרת, קבע בית המשפט, יש להניח כי כוונתם הייתה שגיל התלות של ילדי המנוחה ייקבע לפי החזקה הנהוגה בפסיקה. דהיינו, תמיכה מלאה, עבור כל תלוי, עד גיל 18, ותמיכה חלקית מגיל 18 ועד סיום השירות הצבאי. הסוגיה השנייה שעוררו המערערים הייתה נקודת הזמן ממנה יש לחשב את הפיצויים עליהם הודיעו הצדדים, פיצויים ששיעורם נקבע באופן גלובאלי. המערערים טענו כי על דרך העיקרון, חישוב הסכומים צריך להיעשות ממועד היווצרות העילה ויש לשערך את הסכומים עליהם הודיעו הצדדים ליום זה. ואולם, מאחר שגם לגבי טענה זו נפסק כי מדובר בהרחבת חזית, שכן הטענה

הועלתה לראשונה בסיכומי המערערים, פסק בית המשפט שיש להכריע בכך על סמך אומד דעתם של הצדדים בעת שערכו את ההסכם הדיוני ביניהם. בית המשפט הוסיף וקבע כי פרשנות לשונית מובילה למסקנה כי הסכומים נקבעו בשיעורים הרלבנטיים לנקודת הזמן בה נערך ההסכם בין הצדדים, ואין לשערך מיום היווצרות העילה.

טענות הצדדים

טענות המערערים

8. המערערים טענו כי שגה בית המשפט קמא בקביעתו כי הפיצוי בשל ראש הנזק של אובדן שירותי אם משקף גם את הפיצוי עבור הוצאות אחרות מהן היו נהנים ילדי המנוחה, גם בתקופה שלאחר סיום תלותם בה. לטענתם, ראשי נזק אלה באים לפצות על נזקים שונים – אובדן שירותי אם נועד לפצות עבור נזק שנגרם לתלויים, ואילו הפסד כושר השתכרות נועד לפצות עבור נזק שנגרם לעיזבון ב"שנים האבודות". ניתן לפסוק את שני ראשי הנזק הללו במצטבר, גם כאשר תלויי המנוח הם יורשיו – ולכן האחד אינו יכול "להשלים" את השני. המערערים טענו כי התייחסות לאם חד הורית כאל רווקה נוגדת את הכלל לפיו בחישוב פיצויים בגין ה"שנים האבודות" יש להתחשב במצבו המשפחתי הידוע של המנוח טרם מותו. מאחר שלפני מותה היו למנוחה תלויים, אין לסטות מדרך החישוב המניחה את קיומם. לחלופין, ביקשו המערערים שיינתן פיצוי על דרך של תוספת גלובאלית לתקופה שלאחר סיום התלות של ילדי המנוחה בה.

9. המערערים שבו וטענו גם כי גיל הפרישה של המנוחה צריך לעמוד על גיל 78, או לכל הפחות על גיל 73. לטענתם, בית המשפט התעלם מהעלייה בתוחלת החיים ומתוחלת החיים הגבוהה יותר של נשים בפרט. כן טענו כי בית המשפט התעלם מכך שהמנוחה הייתה בעלת חברה מצליחה ועצמאית. על כן, היא הייתה יכולה להמשיך ולעבוד עד גיל מבוגר ואף לקבל רווחים מפעילות החברה לאחר פרישתה. לחלופין, טענו לראשונה בערעור כי המנוחה הייתה מקבלת קצבת זיקנה אותה יש להביא בחשבון. המערערים הלינו גם על סירובו של בית המשפט לפסוק פיצוי בשל הכאב והסבל שנגרמו למערערים 2 ו-3. לדידם, הפגיעה הנפשית העקיפה שנגרמה למערערים אלה אומנם אינה עולה כדי נכות קשה, אך, מאחר שתנאי הלכת אלטווחה, וביניהם חומרת הנזק, הוגמשו – די בכאב ובסבל שנגרם לילדי המנוחה עקב מותה כדי להצדיק פיצוי. עוד טענו המערערים כי סכום הפיצוי שנפסק בגין הנזק הלא ממוני שנגרם למנוחה טרם מותה אינו משקף את עוצמת הכאב והסבל שעברה. לטענתם, על בסיס

קביעותיו העובדתיות של בית המשפט קמא, ביניהן המאבק האלים בין המנוחה לרוצח והאונס שעברה – ראוי להגדיל את סכום הפיצוי באופן משמעותי.

10. לעניין גיל התלות, טענו המערערים לאור נתוניהם האישיים של ילדי המנוחה ולאור רמת השתכרותה הגבוהה של המנוחה, שאין ספק כי המנוחה הייתה ממשיכה לתמוך בהם גם מעבר לגיל סיום השירות הצבאי עד להגיעם לגיל 24. לעניין מועד חישוב הפיצויים ושיעורם טענו המערערים כי שגה בית המשפט בפרשנותו. לטענתם, ההסכם שותק לגבי מועד השערוך ולכן יש להשלים פרטים על פי המקובל בחוזים מאותו סוג. מאחר שככלל, סכומי פיצוי משוערכים מיום היווצרות העילה, ברי כי גם במקרה זה יש לעשות כן.

טענות המשיבה

11. המשיבה, בתגובה, טענה כי מאחר שסכום הפיצוי הכולל סביר, הלכה היא כי ערכאת הערעור לא תקיים בחינה מעמיקה של ראשי הנזק לגופם, אלא אם כן נפלה טעות בולטת. המשיבה הוסיפה וטענה כי במקרה זה לא נפלה טעות שכזו. ראשית, לעניין הפיצוי בגין "השנים האבודות", שבה וטענה המשיבה כי לאחר סיום גיל התלות הייתה המנוחה נותרת לבדה, ללא תלויים. על כן, יש להשוותה לניזוק ללא תלויים אשר לגביו קבעה הפסיקה כי הוא מוציא למחייתו סכום גדול יותר מאשר אדם אשר לשולחנו סמוכים בני משפחה. לחלופין, גם אם ימצא כי הורה יחיד ממשיך לקיים משק בית ממנו נהנים גם ילדיו הבוגרים, לשיטתה של המשיבה יש לפסוק פיצוי גלובאלי המתאים לנסיבות אלה.

12. המשיבה הוסיפה וטענה כי אומנם כאשר מדובר בניזוק עצמאי, התמסדה הלכה לפיה גיל הפרישה גבוה יותר מזה של עובד שכיר. ואולם, גם לגבי עצמאי לא נקבע גיל פרישה הגבוה מ-70, אלא בהתקיים נסיבות קונקרטיות המצדיקות זאת, אשר לא הוכחו במקרה דנן. המשיבה טענה גם כי אין המערערים יכולים לבקש פיצוי בגין קצבת זקנה. שכן, זכאותה של המנוחה לקצבה לא הוכחה, וממילא המערערים אינם יכולים להיבנות רטרואקטיבית מהלכה חדשה המאפשרת פיצוי עבור קצבת זקנה ממנה היה נהנה הניזוק ב"שנים האבודות". זאת בשל כך שבעריכת ההסכם בו הוגדרו הפלוגתאות לקחו המערערים סיכון שהמצב המשפטי עשוי להשתנות בעתיד לטובתם. המשיבה טענה גם כי אין להתערב בגובה הפיצוי בשל כאב וסבל למנוחה, וכי הנזק העקיף שנגרם לילדיה אינו חמור דיו כדי להצדיק פיצוי.

13. בסוגיית גיל התלות ומועד השערוך, סמכה המשיבה ידיה על פסק דינו של בית משפט קמא. לעניין גיל התלות, הרחיבה וטענה המשיבה כי צדק בית המשפט בקובעו כי כיוון שגיל התלות של המערערים 2-3 לא היווה פלוגתא יש להכריע על סמך אומד דעת הצדדים. לטענתה, החזקה הנהוגה בפסיקה היא כי תמיכת הורים בילדיהם נמשכת במלואה עד גיל 18, ומגיל 18 ועד סיום השירות הצבאי מצטמצמת התמיכה עבור כל תלוי לכדי שלישי. המשיבה הוסיפה כי על המבקש לסטות מחזקה זו להביא ראיות מיוחדות. על כן, מאחר שכאמור גיל התלות לא היווה פלוגתא, והמערערים לא הביאו ראיות לעניין זה, יש להכריע על סמך החזקה הנהוגה בפסיקה.

14. לפני הדיון בערעור, הגישו המערערים בקשה לתיקון כתב הערעור ולהוספת ראיות חדשות. המשיבה התנגדה לבקשות אלה. על כך – בהמשך הדברים.

דיון והכרעה

תחומי המחלוקת

15. עניין לנו בהליך בו, כפי שהוסבר, נקבעו בהסכמה עניינים מסויימים ובצידם נקבעו פלוגתאות בהן התבקשה הכרעתו של בית המשפט. לאופי מיוחד זה של ההליך יש משמעות הן לגבי ניהול הדיון בערכאה הדיונית והן לעניין הערעור. סוגיות שונות שמבקשים המערערים להניח לפנינו, סוגיות שרובן הועלו עוד בסיכומים בערכאה הדיונית אינן נמצאות באופן לגיטימי בתחום המותר לדיון. ויש לזכור: הצדדים עשו "עסקה" כוללת, שחלק ממנה הוא תשלום בלי הכרה בחבות. אין מקום במסגרת זו למקצה שיפורים העשוי להגדיל את היקף חבותה של המשיבה. כך, אין לשעות לטענה לפיה גיל התלות של ילדי המנוחה אמור להיות 24. מחלוקת זו לא הועלתה בפלוגתאות, להבדיל מטענה בה התבקש בית המשפט להכריע - סוגיית הפסד ההשתכרות של המנוחה לאחר גיל 70. המחלוקת לגבי גיל התלות לא נמצאת אפוא באופן לגיטימי על שולחן הדיונים. בדומה - הצדדים הודיעו כזכור על סכומים שונים שהוסכמו ביניהם. עתה טוענים המערערים כי צריך היה לשערך את הסכומים ליום האירוע. בנושא זה עניין לנו בפרשנות ההסכמה שבין הצדדים שהועלתה על הכתב בפרוטוקול הדיון. נראה לי פשוט וברור כי כשהצדדים הודיעו על סכומים מוסכמים כוונתם הייתה לסכומים עדכניים ולא סכומים שיש לשערך למועד היסטורי שלא הוזכר כלל ומבלי שהוגדרה כל פלוגתא בהקשר זה. שתי השאלות הנזכרות כלל לא היו צריכות לעלות אפוא לדיון מטעם המערערים. כך הוא גם באשר לבקשה להגיש ראיות נוספות, עליה ארחיב את הדיבור מעט יותר בהמשך הדברים.

16. באשר לנושאים שהיו בתחום המחלוקת המוסכמת והוכרעו בפסק דינו של בית משפט קמא הרי שבמרבית הסוגיות אין לדעתי מקום להתערבותנו ולכן אתייחס לדברים בקצרה. לאחר התייחסות זו אתמקד במה שבעיני הוא העיקר - סוגיית חישוב ההשתכרות בשנים האבודות. באופן כללי אומר כי המערערים מבקשים את התערבותו של בית משפט זה במרבית ראשי הנזק שנפסקו בבית המשפט המחוזי. ככלל, אין בית משפט של ערעור נוטה להתערב בהערכת הנזק של הערכאה הדיונית, אלא אם סכום הפיצויים שנפסק הוא בלתי סביר או שנתגלתה טעות בולטת בהערכת הנזק. בשים לב לכלל האמור, אדון להלן רק בטענות המצדיקות התייחסות מיוחדת (ראו: ע"א 1164/02 קרנית-קרן לפיצוי נפגעי תאונות דרכים נ' בן חיון (לא פורסם, 4.8.2005); ע"א 1796/09 קרנית קרן לפיצוי נפגעי תאונות דרכים נ' ניסים (טרם פורסם, 16.12.2010)).

גיל הפרישה

17. בית המשפט המחוזי קבע כי אלמלא הרצה, גיל הפרישה של המנוחה לא היה עולה על גיל 70. וזאת, בהתחשב בכך שבעת מותה הייתה המנוחה בת 40 בלבד וקשה לשער האם כוחה היה עומד במותניה, למרות היותה בריאה בגופה ונפשה, גם מעבר לגיל פרישה זה. טענות המערערים לא שכנעוני כי ישנה הצדקה להתערב במסקנותיו אלה של בית המשפט המחוזי. קביעת תקופת עבודתו של אדם היא בגדר נעלם שלא ניתן לפתור אותו אלא על דרך ההשערה, וזאת במיוחד כאשר מדובר בעובד עצמאי (ראו: ע"א 487/82 נדלר נ' שדה, פ"ד לח(4) 21 (1984) (להלן: עניין נדלר)). אומנם, לגבי עצמאים התמסדה הלכה לפיה גיל הפרישה גבוה יותר מגיל הפרישה הסטאטוטורי (ראו: רע"א 7942/99 עיזבון אבני נ' ביטוח ישיר א' די' אי' לבטוח בע"מ, פ"ד נה(2) 511, 515-516 (2001) והאסמכתאות שם; ע"א 248/86 עיזבון חנשוילי נ' רותם חברה לביטוח בע"מ, פ"ד מה(2) 529 (1991)). ואולם, במקרים בהם הועמד גיל הפרישה על גיל מבוגר יותר מ-70, הוכח כי נסיבותיו הקונקרטיות של הניזוק מצדיקות זאת, כגון ניזוק שהוכח לגביו כי עבד גם לאחר גיל 70 או שהוכח כי עבד עד גיל מבוגר או בהימצאן של תכונות מיוחדות (ראו: עניין נדלר; כן ראו ת"א (מחוזי י-ם) 376/94 מרגליות נ' רובין (לא פורסם, 24.4.2003) לגביו התקבל לבסוף ערעור בבית משפט זה אך בהקשר אחר (ע"א 4804/03)).

18. במקרה שלפנינו, העובדה שהמנוחה הקימה חברה פרטית לייעוץ, וחברה זו נשאה רווחים אינה מצדיקה חריגה מקביעת גיל פרישה מעבר לגיל 70, כאשר יש לזכור כי גיל 70 הוא כשלעצמו עובר את גיל הפרישה הסטאטוטורי (השוו: ע"א 8181/06

הכשרת הישוב חברה לביטוח בע"מ נ' עיזבון אטיאס (טרם פורסם, 21.1.2010). אכן, קשה להתנבא בגיל 40 מה יהיה מצבו של אדם בגיל 70.

19. טענתם החלופית של המערערים שהועלתה כזכור רק בשלב הערעור הייתה כי מהגיע המנוחה לגיל 70, יש להוסיף לפיצוי את קצבת הזקנה לה הייתה זכאית המנוחה ב"שנים האבודות" אילולא נרצחה. טענה זו של המערערים נסמכת על ע"א 9209/03 עיזבון ניסן נ' הכשרת הישוב חברה לביטוח בע"מ (לא פורסם, 16.11.2008) (להלן: עניין ניסן) שניתן זמן קצר לאחר פסק דינו של בית משפט קמא. ואולם, המערערים כאמור טענו לעניין קצבת הזקנה לראשונה בפני בית משפט זה, מבלי שישנה תשתית עובדתית המצביעה על זכאותה של המנוחה לקצבת הזקנה, כגון התשלומים שהיה על המנוחה לשלם לצורך זכאות לקצבה זו (ראו: עניין ניסן וכן ראו: עב"ל [ארצי] 190-08 רובינשטיין נ' המוסד לביטוח לאומי (לא פורסם, 18.10.2010)). ממילא, מקובלת עליי טענת המשיבה לפיה המערערים אינם יכולים עתה לסטות מההסכמה אליה הגיעו הצדדים, אשר כללה גם תחימת רשימת פלוגתאות. הצדדים לקחו סיכון כי עשוי לחול שינוי בדיני הפיצויים, וכעת הם אינם יכולים להלין על כך. נכון הדבר עוד יותר כאשר עסקינן בפיצויים בגין נזקי גוף, אשר מטבע הדברים נתונים לשינויים תכופים יותר (ראו: רע"א 8874/06 עזבון זחלאוין' סלמן (טרם פורסם, 13.6.2007); רע"א 8925/04 סולל בונה בניין ותשתיות בע"מ נ' עזבון עבד אלחמיד, פ"ד סא(1) 126 (2006); ע"א 2495/95 בן לולו נ' אטראש, פ"ד נא(1) 577, 595 (1997)).

הבקשה לתיקון כתב הערעור ולהגשת ראיות נוספות

20. כשמונה חודשים לאחר הגשת הערעור, ביקשו המערערים לתקן את כתב הערעור כך ששיעור הריבית לפיה יהוונו הסכומים שישתלמו כפיצוי לעתיד – יעמוד על 1% במקום על 3%, כמקובל. המערערים טענו כי בחודש אפריל 2009 ירדה הריבית במשק באופן קיצוני, ולמעשה, עקב כך, השתנתה המציאות הכלכלית ביחס לתשואה על השקעה בטוחה. כעת, לטענתם, אין זה אפשרי להשיג על השקעה בטוחה שיעור ריבית של 3% כי אם לכל היותר 1%. לפיכך, ביקשו המערערים שנתיר הבאת ראיות נוספות, להוכחת שינוי כלכלי זה. המשיבה, מצידה, התנגדה לבקשות אלה וטענה כי תיקון כתב הערעור שהתבקש משמעותו היא הוספת טיעון משפטי שלא עמד לדיון בפני הערכאה הדיונית, והוא נשען על תשתית עובדתית אשר לא הובאו ראיות לגביה. במקרה שכזה, טענה המשיבה, אין להתיר את התיקון המבוקש. לאור האמור, טענה המשיבה, מרכז הכובד בבקשת המערערים הינו הבקשה לצירוף ראיות חדשות. אך, גם

לבקשה זו מן הראוי לסרב. ככלל ממעט בית המשפט לקבל ראיות חדשות, בפרט כאשר הנתונים המובאים אינם יציבים ועשויים להשתנות בעתיד, כבענייננו.

21. לאחר עיון בטענות הצדדים, מסקנתי היא כי אין להתיר את תיקון כתב הערעור ואין להתיר הבאת ראיות נוספות. אומנם, מכוח תקנה 417 לתקנות סדר הדין האזרחי, התשמ"ד-1984, מוסמך בית המשפט להתיר את תיקונו של כתב הערעור בכל עת. בנוסף, כאשר בקשה לתיקון כתב הערעור הוגשה בטרם הוגשו סיכומים בכתב או טרם נערך דיון בערעור, נטיית בית המשפט תהיה לקבל את הבקשה (ע"א 7019/97 סופר נ' סופר, פ"ד נג(5) 187 (1999)). ואולם, פני הדברים שונים הם כאשר עסקינן בטענה משפטית אשר לגביה לא הובאו ראיות בערכאה הדיונית, כבענייננו (ראו: ב"ש 63/86 ממנן נ' קנטבי, פ"ד מ(1) 194 (1986); כן ראו והשוו: ע"מ 9401/06 ארגנטינה באוניברסיטה בע"מ נ' מנהל הארנונה בעיריית תל אביב, פסקה 26 לפסק דינו של השופט דנציגר (טרם פורסם, 6.7.2009)). ואכן, לא בכדי ביקשו המערערים לצרף גם ראיות נוספות. משמעותה של הבקשה לתיקון כתב הערעור הינה ניסיון לשנות את החזקה לפיה היוון פיצויים ייעשה על סמך שיעור ריבית העומד על 3%. בית משפט זה כבר פסק כי על המבקש לשנות חזקה זו להניח בסיס עובדתי למציאות הכלכלית החדשה (ראו: ע"א 467/77 הורוביץ נ' רשות הנמלים בישראל, פ"ד לג(2) 256 (1979); רע"א 8047/99 אליגולשווילי נ' יסקוביץ (לא פורסם, 1.5.2000)). על כן, דין הבקשה לתיקון כתב הערעור תלוי בבקשה לצירוף ראיות חדשות, אך, דין בקשה זו להידחות. ושוב, בדומה למה שנאמר לעיל בעניין גיל התלות ובעניין שערור סכומים – בין הצדדים יש הסכם על מוסכמות ופלוגתאות, ואין לאפשר מקצה שיפורים המעמיד את המשיבה בסיכון גבוה מזה שעמדה בו על פי ההסכם.

22. זאת ועוד: עניינה של הבקשה כאמור בראיות שנולדו לאחר מתן פסק הדין בערכאה הראשונה, להן בית משפט זה מוסמך אומנם להיזקק, אך הוא ימעט לעשות כן במקרים בהם הנתונים החדשים שהובאו בפניו אינם יציבים ועשויים להשתנות בעתיד. ואכן, בתביעות נזיקין לרוב יהיה מדובר בנתונים שאינם יציבים ועשויים להשתנות. יחד עם זאת בית המשפט עשוי להיזקק גם בתביעות נזיקין לנתונים חדשים מקום בו מדובר בשינוי נסיבות קיצוני וקבוע, אשר משמיט את הקרקע מתחת לבסיס חישוב הפיצויים. מקרה כגון זה הוא, למשל, כאשר הניזוק נפטר לאחר מתן פסק הדין בערכאה הראשונה (ראו: ע"א 8312/04 יורשי המנוחה לאה שני ז"ל והמנוח אהוד שני ז"ל נ' המרכז הרפואי תל אביב ע"ש סוראסקי (טרם פורסם, 12.8.2008)). במקרה שלפנינו שיעור הריבית עשוי להשתנות גם בהמשך, ועל כן אין מדובר בשינוי נסיבות

המצדיק התרתן של ראיות נוספות, בפרט כאשר משמעות הדבר היא פתיחת הדיון מחדש, ובשאלה מורכבת.

נזק לא ממוני

23. גם לגבי ראשי הנזק של כאב וסבל לעיזבון וכאב וסבל למנוחה ולילדים לא שוכנעתי כי יש מקום להתערבות. באשר לנזק הבלתי ממוני לעיזבון, על דרך העיקרון יש לקובעו לפי נסיבותיו של המקרה הקונקרטי וכאבו וסבלו של התובע הנידון, וככלל, השיקולים הנלקחים בחשבון לעניין הערכת כאב וסבל הינם אופי הפגיעה, עוצמתה ומשכה (ראו: אליעזר ריבלין "פיצויים בגין נזק לא מוחשי ובגין נזק לא ממוני – מגמות הרחבה" 99 שמגר – מאמרים חלק ג' 21, 61 (2003)). כזכור, המערערים הלינו על כך שסכום הפיצוי שנפסק בגין כאב וסבל שנגרמו למנוחה הינו נמוך מדי. לא אכחד כי התלבטתי בנקודה זו ונראה כי הפיצוי בראש נזק זה עומד על הצד הנמוך. ואולם, בית משפט קמא התחשב במכלול השיקולים לעיל ובנסיבותיו הייחודיות של המקרה. בסופו של יום, סכום הפיצוי הכולל שנפסק בגין נזק בלתי ממוני, אשר בגדרו בא גם הפיצוי בגין קיצור תוחלת החיים, אינו חורג בענייננו מגדר הסביר ועל כן הגעתי למסקנה כי אין מקום להתערבות (ראו והשוו: ע"א 4579/07 עובון בחירי נ' קופת חולים הכללית, פסקה נ"ה לפסק דינו של השופט רובינשטיין (טרם פורסם, 24.6.2009)).

24. בעניין הנזק העקיף לילדי המנוחה, טענו המערערים כי בהתאם לתנאי הלכת אלטווחה, ונוכח מה שנפסק ב- ע"א 398/99 קופת חולים של ההסתדרות הכללית נ' דיין, פ"ד נה(1) 765 (1999) וב- ע"א 754/05 לוי נ' מרכז רפואי שערי צדק (טרם פורסם, 5.6.2007), יש לפסוק פיצויים בשל הנזק הנפשי שנגרם להם עקב הירצחה של המנוחה – אימם. זאת, על אף שלא מדובר בפגיעה נפשית העולה כדי נכות קשה. אין בידי לקבל טענה זו. תנאי הלכת אלטווחה אומנם הוגמשו בפסיקה, אך הדרישה לפגיעה נפשית קשה וחמורה עומדת על מכונה (ראו: ע"א 9466/05 שוויקי נ' מדינת ישראל, פסקה 28 לפסק דינה של השופטת ברלינר (טרם פורסם, 16.3.2008); ע"א 2816/08 דהרי נ' כלל חברה לביטוח בע"מ, פסקה 7 לפסק דינו של חברי השופט עמית (טרם פורסם, 5.8.2010); טובה שטרסברג-כהן "נזק נפשי לנפגע משני" 99 שמגר – מאמרים חלק ג' 5 (2003); והשוו לעמדה המבקשת לבטל את דרישת חומרת הנזק: רינת פילטר "זכויות הניזוק העקיף לפיצויי נזיקין – הרהורים בעקבות יישומה של הלכת אלטווחה בדין הישראלי" משפט רפואי וביו אתיקה (4) 170 (2011)). במקרה דנן, ברי כי הירצחה של אם הילדים גרם להם צער רב וסבל. אין להקל ראש בכך. ואולם, לא הוכח כי הפגיעה הנפשית שספגו הינה בעוצמה הדרושה להצדקת מתן פיצוי.

חישוב הפיצוי ב"שנים האבודות"

25. משהסרנו מעל הפרק את שלל הסוגיות שהוצבו לפתחנו ניתן לעבור לבחינת המחלוקת שהיא לדעתי המרכזית בענייננו: שאלת אופן חישוב הפיצוי לעיזבון בשל אובדן השתכרות בשנים האבודות, בתקופה שלאחר סיום שנות התלות של הילדים, המערערים 2 ו-3.

26. שורש המחלוקת נעוץ בשיטת החישוב שראוי לנקוט בה לגבי תביעת עזבון המנוחה לאחר סיום שנות התלות של ילדי המנוחה, בשים לב לכך שבהיותה גרושה, ולאחר עזיבת ילדיה, הייתה נשארת המנוחה לבדה – דהיינו, ללא תלויים פורמאליים הנתמכים בה. המערערים, טענו כאמור כי על אף שהמנוחה הייתה גרושה ואם חד הורית, אין לסטות משיטת הידות כדרך לחישוב אובדן כושר ההשתכרות ב"שנים האבודות". בעת מותה של המנוחה היה מצבה המשפחתי ברור וידוע והיו לה תלויים. מנגד, טענה המשיבה כי עם סיום גיל התלות של ילדי המנוחה, הייתה המנוחה נותרת לבדה ועל כן לגבי תקופה זו – דינה כדין רווק חסר תלויים כך שיש לפסוק לה פיצוי גלובאלי בסך 30% משכרה, כפי שפוסקים לפי הלכת פינץ לניזוק חסר תלויים. אקדים ואומר כי לדעתי בעניין זה יש לקבל את הערעור.

27. בפסיקתו של בית משפט זה מהשנים האחרונות לאחר הלכת אטינגר (ע"א 140/00 עיזבון אטינגר נ' החברה לשיקום ופיתוח הרובע היהודי בעיר העתיקה בירושלים בע"מ, פ"ד נח(4) 486 (2004) (לעיל ולהלן: הלכת אטינגר)) גובשו הכללים והעקרונות לחישוב הפיצוי בגין אובדן הכנסות "בשנים האבודות". כדי שלא להאריך במקום שניתן לקצר אפנה בעניין זה לספרו של אליעזר ריבלין תאונת הדרכים – תחולת החוק, סדרי דין וחישוב הפיצויים 926-945 (מהדורה רביעית, 2012). אתמקד אפוא בלא אקדמות מיותרות ותיאור הפסיקה עד הלום, הישר בנקודת המחלוקת. ככלל, לצורך חישוב תביעת העזבון בשנים האבודות יש לחלק את הקופה המשותפת במספר בני המשפחה הנתמכים (באופן דינאמי) בתוספת יד המנוח, יד משק הבית ויד החיסכון. הסכום המתקבל מהפחתת ידו של המנוח מהכנסתו מבטא ככלל את הפיצוי אותו יש לשלם בגין אובדן ההשתכרות של המנוח בשנים האבודות. ואולם, לגבי ניזוק חסר תלויים נקבע בהלכת פינץ כי יש לחשב את הפיצוי בדרך אחרת. לגבי הניזוק חסר התלויים, כך נקבע, אין לחשב את הפיצוי לפי שיטת הידות אלא יש להוסיף ולהתייחס אליו כחסר תלויים גם "בתקופה האבודה". במילים אחרות, אם אין לנפגע תלויים במותו יש לראותו לעניין הפיצוי כניזוק חסר תלויים גם ב"שנים האבודות". לצורך

הפיצוי הוסבר בהלכת פינץ כי יש לנכות מהכנסתו של חסר התלויים הוצאות קיום של 70 אחוז, ולמעשה לפסוק פיצוי של 30 אחוז מן השכר הקובע.

28. בענייננו השאלה הטעונה הכרעה היא מה הדין לגבי התקופה שלאחר תום תקופת התלות של המערערים 2 ו-3. האם יש לערוך לגבי תקופה זו חישוב כאילו המנוחה היתה אמורה להיות באותו שלב כאותו ניזוק חסר תלויים? בית המשפט המחוזי לא קבע מסמרות בשאלה אך בכל זאת קבע כי בענייננו באשר לתקופה שלאחר שנות התלות של ילדי המנוחה יש לחשב את אובדן ההשתכרות לפי 30 אחוז מבסיס השכר המוסכם כפי שנקבע לגבי ניזוק חסר תלויים. בית המשפט נימק כאמור את הכרעתו באופן "נקודתי": לאחר אזכור הלכת פינץ והמחלוקת המתעוררת ציין בית המשפט כי על רקע הגיונה ותכליתה של הלכת השנים האבודות הדין הוא לכאורה דווקא עם המערערים על פי הכלל שאין לעסוק בספקולציות על עתידו של המנוח, כמוסבר בהלכת פינץ. על כן, לכאורה בשים לב לכך שעובר לרצח התקיים משק בית משותף היה מקום לפצות על פי הכלל הרגיל גם לאחר תום התלות, אף שהמנוחה קיימה את משק הבית כהורה יחיד. בית המשפט ציין לעניין זה כי קיים קושי עקרוני בתוצאה לפיה הורה יחיד, לאחר שבגרו ילדיו ואינם תלויים בו עוד, ייחשב כרווק חסר תלויים לכל דבר ועניין. תוצאה זו לא תשקף נכונה את המציאות המשפחתית הרווחת בה יש להורים תפקיד גשמי או רוחני גם לגבי צאציהם הבגירים וצאצאי צאצאיהם. ביתם ממשיך לעתים מזומנות להוות מוקד ובסיס לילדים שבגרו ולמשפחה המתרחבת, גם מהיבטים כלכליים. על כן, כך קבע, יתכן ויש מקום לשקול באופן כללי בחיוב את עמדת המערערים ויש להכיר במשק הבית כאילו הוא ממשיך להתקיים גם לאחר שהילדים חדלו להיות תלויים. תתכן גם דרך ביניים שתביא לידי ביטוי את שובו של ההורה היחיד לחיות כרווק, ואת העובדה שלא אמורים להיות נהנים נוספים ממשכורתו כתלויים, אך גם את המשך תיפקודו כהורה. עם זאת, בענייננו בית המשפט לא ראה כאמור הכרח להכריע במחלוקת העקרונית בעניין אופן החישוב. לדבריו, ההסכמה אליה הגיעו הצדדים מאפשרת הכרעה באופן "נקודתי". בית המשפט הסביר כי החישוב עליו הסכימו הצדדים כלל גם רכיבים של פיצויים שלמעשה לא נועדו לעזבון בלבד. על פי ההסכמה תשלם המשיבה פיצוי גם על אובדן שירותי אם. פיצוי נוסף זה יכול לשקף, באומדן מקורב, גם את אובדן יד הבית או חלק ממנה, ככל שיש לפצות בגינה עבור השנים שלאחר התבגרותם של התלויים. על כן לדברי בית המשפט השאלה האם יש לראות את האם שהיא הורה יחיד כ"רווק" לאחר שבגרו ילדיה ו"לנכות" גם את יד הבית איננה מתעוררת בענייננו באופן המחייב הכרעה שהרי ניתן פיצוי המשקף גם את אובדנה של יד זו. לפיכך, בית המשפט פסק כי עבור השנים שבהן לא יהיו עוד

המערערים 2 ו-3 תלויים, המשיבה תשלם לעזבון רק פיצוי בשיעור של 30 אחוז מן ההכנסה המוסכמת, כפי שהדבר נעשה לגבי ניזוק חסר תלויים.

29. הנמקתו של בית המשפט לשיטת החישוב היא, איפוא, נקודתית. לטעמי כפי שאבאר מייד אין לקבל את ההנמקה הנקודתית, ודומני שמסכומי המשיבה עולה כי אף היא איננה תומכת בהנמקה זו. בסופו של יום אין לדעתי מנוס מלהתמודד עם השאלה העקרונית המתעוררת. באשר להכרעה עקרונית אזכיר כי נטיית לכו של בית המשפט היתה לפסוק דווקא כטענת המערערים, ולא להחיל על הגרושה שילדיה אינם תלויים בה עוד חישוב כאילו הייתה רווקה. ואכן, בפסק הדין ב- ת"א (מחוזי חי') 13762-05-09 עזבון קופנסקי נ' כלל חברה לביטוח בע"מ (טרם פורסם, 14.9.2011) (להלן: עניין קופנסקי) נערך החישוב לפי שיטת המערערים בענייננו. לעומת זאת, בפסקי דין לא מעטים של הערכאות הדיוניות החישוב שנערך תואם דווקא את שיטת המשיבה בענייננו (ראו למשל: ע"א (מחוזי ת"א) 1379/08 עזבון בשן נ' אליהו חברה לביטוח בע"מ (טרם פורסם, 29.7.2010) (להלן: עניין בשן) לגבי עניין בשן, כפי שעוד יובהר, נדחתה בקשת רשות ערעור שהגישה חברת הביטוח (רע"א 6738/10); ת"א (מחוזי מרכז) 3058-09-07 א"ק (המנוח) נ' התאגיד המנהל של המאגר לביטוח רכב חובה ("הפול") בע"מ (טרם פורסם, 7.6.2010); ת"א (מחוזי נצ') 741/05 עזבון המנוח מלכי נ' ליאני (טרם פורסם, 10.6.2009); ת"א (שלום ת"א) 69529/07 בראול נ' אליהו חברה לביטוח בע"מ (טרם פורסם, 8.12.2011); ת"א (שלום נצ') 6479-05 עזבון פרץ נ' אריה חברה לביטוח בע"מ (טרם פורסם, 26.2.2009); ת"א (שלום ת"א) 20516-05 עזבון בר סלע נ' המאגר הישראלי לביטוחי רכב "הפול" (טרם פורסם, 16.8.2009)). נוכח מחלוקת זו שבפסיקה מתבהרת גם החשיבות שבהכרעה עקרונית.

30. אסיר תחילה מעל הפרק את קביעת בית המשפט המחוזי לפיה בשל ההסכמה בעניין אובדן שירותי אם השאלה העקרונית בעניין דרך חישוב הפיצוי לגרושה בשלב שילדיה אינם עוד תלויים בה אינה מתעוררת. בית המשפט קבע כזכור כי אובדן כושר ההשתכרות ב"שנים האבודות" וליתר דיוק אובדן יד הבית באותה תקופה בה ילדי המנוחה לא יהיו תלויים בה עוד מבחינת גילם – "מתקזז" עם הפיצוי המוסכם שניתן לתלויים בשל אובדן שירותי אם, מאחר שמדובר בפיצוי על נזקים דומים. ועל כן, כך קבע בית המשפט, ניתן בענייננו להסתפק במתן פיצוי של 30% כפי שניתן לניזוק חסר תלויים. ואולם, ראש הנזק בגין אובדן שירותי אם הוא ראש נזק ממוני, אשר בא לפצות את התלויים על תמיכה שאינה מהכנסה ממנה היו נהנים לו היה נשאר המנוח בחיים (ראו ע"א 4641/06 מנורה חברה לביטוח בע"מ נ' עזבון כרכבי, פסקה 9 (טרם פורסם, 19.12.2007) (להלן: עניין כרכבי)); כן ראו ע"א 9788/07 עזבון מרמש נ' שלזינגר (טרם פורסם, 30.5.2010)). לעומת זאת, ראש הנזק בגין

אובדן השתכרות בשנים האבודות (לרבות, כמובן, יד הבית) הינו פיצוי לעיזבון, המגשים את אינטרס הניזוק למתן תמיכה שהינה מהכנסה בתלויים בו, ומפצה גם על פוטנציאל ההשתכרות שאבד, שהינו נכס כלכלי של הניזוק (ראו: הלכת אטינגר, 517-518). ראשי נזק אלה מפצים על נזקים שונים, וממילא ניתן לפסקם במצטבר (ראו ע"א 2739/06 עזבון דוביצקי נ' רזקאללה (טרם פורסם, 1.6.2008) (להלן: עניין דוביצקי); כן ראו והשוו ע"א 4431/05 "המגן" – חברה לביטוח בע"מ נ' צרור, פ"ד סא(2) 771, 789 ואילך (2006)). אכן, לעתים יש לפעול בשיטה של קיזוז או ניכוי בין תביעת העיזבון לתביעת התלויים (וראו בהקשר זה עניין כרכבי, עניין דוביצקי ועניין צרור). ואולם, בענייננו בין כך ובין כך אין לעשות כן. זאת מאחר שבמסגרת הפלוגתאות סוכם מפורשות כי תיבחן רק השאלה "האם יש לנכות את ידת הבית" ולא כל ניכוי אחר שהוא – דהיינו לא סוכם על אפשרות של ניכוי בגין הפיצוי שניתן עבור אובדן שירותי אם. במילים אחרות, לדעתי, לא ניתן "להשתמש" בהסכמת הצדדים לגבי הפיצוי עבור אובדן שירותי אם כדי להשליך על שאלת ניכוי יד הבית מתביעת העיזבון וזאת מבלי שהצדדים יסכימו על כך, או שלפחות יוזכר כי יש מחלוקת בעניין זה. אכן, כשם שאין להתיר למערערים לדרוש הגדלת הפיצוי על סמך סוגיות שלא עלו כלל בפלוגתאות כך גם אין לאפשר למשיבה ליהנות מניכויים על סמך סוגיות שלא עלו כלל בפלוגתאות. על כן לא אוכל לסמוך ידי על הנמקתו הנקודתית של בית המשפט המחוזי, ויש לדעתי הכרח להכריע במחלוקת העקרונית לגופה. יש לכך כאמור גם מקום נוכח הפסיקה השונה בערכאות הדיוניות שכבר הוזכרה לעיל.

31. באשר למחלוקת עצמה ניתן להעלות על הדעת כמה סיטואציות בהן תתעורר המחלוקת. בענייננו מדובר כאמור בהורה גרוש שנרצח. ואולם, אותה שאלה יכולה להתעורר לגבי עזבונו של אלמן, או אלמנה עם ילדים או לגבי עזבונו של אם חד הורית (או אב חד הורי). אם נסבך את העניין השאלה עשויה להתעורר גם במקרה השכיח הבא: אם נהרגת בתאונה ומותירה אחריה אלמן שהיה מבוגר ממנה וילדים. נניח שמדובר בנסיבות בהן תוחלת החיים של האלמן קצרה יותר במובן זה שאלמלא התאונה הוא צפוי היה ללכת לעולמו לפני תום תוחלת ההשתכרות של האם. גם במקרה כזה ניתן לטעון כי אלמלא התאונה היתה האם נותרת, משלב מסויים, אלמנה וללא תלויים ויש לנקוט לגביה מאותו שלב את שיטת החישוב הנוהגת לגבי ניזוק חסר תלויים. האם בסיטואציות אלה, כולן או מקצתן זכאי העזבון לפצויי של 30 אחוז בלבד, כאילו היה המנוח ניזוק חסר תלויים? אציע לחברי שלא לפסוק כך.

32. ראשית, מפסיקה מאוחרת לסכומי הצדדים ניתן לדעתי ללמוד כי החישוב הנכון הוא כשיטת המערערים. כך, ב-ע"א 8632/07 רווה נ' עיזבון רווה (טרם פורסם, 28.8.2011) (להלן: עניין רווה) נספו שני ההורים יחד בתאונת דרכים והשאירו במותם ילדים תלויים. כעבור זמן חדלו הילדים לקיים משק בית משותף. גם כאן נטען כי כיוון

שאישי משני בני הזוג לא הותיר אחריו בן או בת זוג, ראוי לפסוק לעזבונו של כל אחד מהמנוחים פיצויים בשיעור של 30 אחוז משכרו או משכרה, לפי הלכת פינץ. ואולם, בית משפט זה קבע בעניין רווה, בקצרה, כי אין מקום לקבוע כי יש לראות את המנוחים כניזוקים חסרי תלויים, כפי שהיה בהלכת פינץ. בהלכת פינץ, כך הוסבר, נקבע שאין ליצור לניזוק "משפחה רעיונית". דהיינו, כשהניזוק נפטר חסר תלויים – אין להשתית את החישוב על תחזית עתידית לגבי יצירת משפחה. ואולם כך הוסיף בית המשפט והסביר כשמביאים בחשבון את התלויים בבני הזוג המנוחים, אין אנו יוצרים משפחה רעיונית. אנו אך נותנים תוקף למצב הדברים ביום התאונה. אעיר כאן כי בית המשפט המחוזי בחיפה בעניין קופנסקי שהוזכר לעיל הסתמך על פסק הדין בעניין רווה כחלק מן ההנמקה למסקנתו השונה ממסקנת בית המשפט המחוזי בעניינו. גם לדעתי המסקנה מעניין רווה היא כי בית משפט זה פסק כשיטת המערערים. פסק דין נוסף באותה רוח ניתן בבית משפט זה כמה ימים לפני שניתן פסק הדין בעניין רווה. כוונתי היא ל- ע"א 4513/09 הדר חברה לביטוח בע"מ נ' קרואני (טרם פורסם, 25.8.2011) (להלן: עניין קרואני). גם בעניין קרואני נהרגו שני בני הזוג ובית המשפט קבע כי יש לפעול לפי הכלל הרגיל של ניכוי יד הקיום בלבד תוך שהמשנה לנשיאה ריבלין מבהיר כי "לצורך תביעת העזבון מבססים את החישוב על מצבו המשפחתי הידוע והקיים של המנוח ביום מותו" (שם, פסקה 6). בעניינו ביום מותה של המנוחה היא לא הייתה רווקה חסרת תלויים. לא נעלם מעיני כי ב- רע"א 6738/10 אליהו חברה לביטוח בע"מ נ' עזבון שירי דחה המשנה לנשיאה ריבלין בדין יחיד בקשת רשות ערעור על פסק דינו של בית המשפט המחוזי בעניין שירי. כפי שהוזכר לעיל, בעניין שירי בית המשפט המחוזי קבע כי לאחר תום תקופת התלות יש ליתן פיצוי של 30% בלבד כפי שניתן לניזוק חסר תלויים ולא כמוצע על ידי. ואולם, יש לשים לב כי בקשת רשות הערעור שם הוגשה על ידי חברת הביטוח – דהיינו העיזבון לא ביקש לערער על קביעת הפיצוי של בית המשפט המחוזי ועניין זה גם לא נדון. על כן, אין לדעתי ללמוד מאותה החלטה על עניינו או לומר כי השאלה הוכרעה באותה החלטה.

33. זאת ועוד: לטעמי קבלת עמדת המשיבה היתה מחייבת, אם נהיה עקביים, לבדוק בכל תיק ותיק, כחלק משגרת החישוב, מה תוחלת החיים של כל אחד מבני הזוג (במקרה של נפגע או נפגעת שיש להם בן או בת זוג), והאם נפגע או נפגעת שכזה צפוי היה להיוותר לבדו משלב כזה או אחר. אין זו שיגרת עבודתנו בתביעות נזיקין, ואיני מציעה להנהיג שיטה כזו, שיטה שלטעמי הייתה מתחייבת אם היינו מקבלים את עמדת המשיבה.

34. החישוב שנעשה בענין פינן מהווה חריג לכלל בעניין דרך החישוב הרגילה ואין "למתוח" אותו לעניינים אחרים. יש לזכור כי בעניין פינן דובר על מי שנהרג בגיל 17 בטרם זה הקים משפחה משלו. על כן, כוחו של הכלל שנקבע שם יפה, לטעמי, רק למקרה בו בעולם "האמיתי" במועד התאונה טרם הספיק המנוח להקים משפחה. הכלל שהוסבר בעניין ניזוק חסר תלויים הוא כי אין ליצור לו "משפחה וירטואלית". בסיטואציה של גרושה עם ילדים יש לנהוג לדעתי לפי הכלל שהרי אין מדובר ביצירת מצב "וירטואלי". חוששתי שאחרת נעסוק בהבחנות דקות מיני דק, שראוי להימנע מהן כדי ליצור מערכת פשוטה ככל הניתן של כללי חישוב. אכן, גם לפישוט יש חשיבות והדבר יכול לתרום גם לייעול משאב הזמן השיפוטי לטובת המתדיינים כולם. יפים בהקשר זה דברי השופט לוי (שלגופו של עניין באותו תיק נותר במיעוט):

"יתרונה העיקרי של השיטה הוא שהיא מפשטת את דרך האמדין ונותנת בידי בית-המשפט ובעלי-הדין מכשיר-של-חישוב המקל עליהם לקבוע את ההפסד הממוני שנגרם לתלויים; ואל יהי דבר זה קל בעינינו, שהרי חישוב בעזרת נוסחה מקל על בית-המשפט את מלאכתו ומסייע לציבור המתדיינים להגיע, במקרה מתאים, לידי פשרה" (ע"א 610/75 רותם נ' נוף, פ"ד לב(1) 799, 805 א-ב (1978);

המשנה לנשיאה ריבלין קבע גם כן כי קיים יתרון בשיטת חישוב ברורה, קבועה ואחידה וכי עלינו לשאוף "להאחדת הפיצוי בתנאים של אי וודאות ... [האחדה ה]יוצרת במכלול הקיבוצי פיצוי גלובאלי המשקלל את מגוון 'סיפורי החיים' האפשריים, ובכך נמנעת גם אפליה בלתי ראויה בין ניזוקים שאין ביניהם שוני רלוונטי" (ע"א 5368/06 הדר חברה לביטוח בע"מ נ' עזבון תאבת, פסקה 8 (טרם פורסם, 10.5.2007) כן ראו דבריו בעניין מרמש, פסקה 3 לחוות דעתו).

35. מעבר לכך – וכפי שציינתי בית המשפט המחוזי בענייננו – קשה לי לקבל כי מי שהייתה עד תום גיל התלות של הילדים אם, תראה לפתע כרווקה. בהקשר זה קבע בית משפט קמא כי המציאות המשפחתית הרווחת היא כזו שביתו של ההורה ממשיך לעתים להיות מוקד ובסיס לילדים שבגרו ולילדיהם גם מהיבטים כלכליים. בענין פינן נומקה כאמור האבחנה שנעשתה בכך שאין ליצור משפחה רעיונית וגם בכך שלניזוק חסר התלויים יש הוצאות מוגברות על עצמו. באותה רוח ניתן לומר בענייננו כי הורים (וכך גם הורה יחיד) שיש להם ילדים, גם אם אלו אינם "תלויים" בהם עוד, אינם נוהגים בדרך כלל להוציא "הוצאות מוגברות" שלפי הלכת פינן רווק נוהג להוציאן על עצמו. דומני שעל פי ניסיון החיים הורה אינו הופך באחת למי שמוציא "הוצאות מוגברות"

כרווק רק מאחר שילדיו אינם נחשבים עוד מבחינת גילם כ"תלויים". כאמור אין גם מדובר ב"משפחה רעיונית". ודוק: ניתן לטעון כי בשונה מהניזוק חסר התלויים הורים דווקא שומרים ככל הניתן על חסכוניות לצרכיהם-הם או, אם לא יזקקו לכך – לטובת ירושה לילדיהם אחרי אריכות ימים ושנים. הנה כי כן, לא רק שדרך החישוב המוצעת על ידי ידי היא פשוטה יותר אלא שיש לה גם "הצדקה" רעיונית. יצויין, כי בין שני "הקצוות" עלתה בכתבי הטענות גם אפשרות נוספת ולפיה עבור התקופה בה הילדים כבר אינם "תלויים" יינתן לעיזבון אומנם פיצוי כנפגע חסר תלויים אך זאת בתוספת סכום גלובאלי. לדעתי אין לאמץ אפשרות זו. אכן, אני סבורה שאין להרחיב את החריג ולהיגרר לשיטת חישוב מורכבת מדי שעלולה כאמור להיות רלבנטית בתיקים רבים.

36. לסיכום: אציע לחברי שלא להרחיב את גבולות הלכת פינוך. כשם שאין ליצור למנוח משפחה רעיונית כך אין להתעלם ממשפחה שהייתה קיימת בעת התאונה.

37. אשר על כן, אם תישמע דעתי נקבל את הערעור בעניין הפסד ההשתכרות של המנוחה לאחר תקופת התלות של ילדיה ונקבע כי גם לגבי תקופה זו ייעשה החישוב לפי שיטת הידות המקובלת בתביעות עזבון, ולא לפי 30 אחוז. לסכום שיתווסף כתוצאה מכך יש להוסיף שכר טרחת עורך דין לפי ההסכמה בין הצדדים שאוזכרה בראשית הדברים. שאר חלקי הערעור ידחו. לא ייעשה צו להוצאות.

המשנה לנשיא

השופט ח' מלצר:

אני מסכים.

ש ו פ ט

השופט י' עמית:

אני מסכים ואוסיף שתי הערות קצרות:

1. דומה כי המערערים ביקשו לערער ולהרהר בערעור דכאן על מוסכמות בדיני הנזיקין – גיל הפרישה, גיל התמיכה, ריבית ההיוון, והלכת אלסוחא. איני סבור כי היה מקום לכך.

2. לטעמי, במישור המעשי, להבדיל מהמישור התיאורטי-עיוני, רצוי שלא לפצל בין "קיצור תוחלת חיים" לבין "כאב וסבל", באשר שני ראשי נזק אלה - בצירוף ראש הנזק של "אבדן הנאות חיים" - מסתופפים תחת הכותרת של נזק בלתי ממוני (ע"א 4022/08 אגבבה נ' המועצה המקומית פרדס חנה-כרכור בפסקה 15 (לא פורסם, 21.10.2010) (להלן: עניין אגבבה)). בקביעת הפיצוי בגין נזק לא ממוני במקרה של מות הניזוק, על בית המשפט להתחשב הן בגילו של הניזוק-המת, קרי, בקיצור תוחלת החיים, והן בנסיבות הפטירה. בדרך זו, איננו נדרשים להבחנה שנעשתה בהלכת ע"א 773/81 עזבון פרייליך נ' מדינת ישראל, פ"ד לו(4) 816 (1982) (להלן: עניין פרייליך). שם נקבע כי אין לפסוק פיצויים בעבור כאב וסבל מקום שהכרתו של הניזוק ניטלה ממנו מרגע הפגיעה ועד לרגע המוות, אך הפיצוי בגין הנזק שנגרם בתקופת אבדן ההכרה בא בגדר ראש הנזק של קיצור תוחלת החיים, מאחר שאבדן ההכרה "שקול כנגד צמצום תוחלת החיים, ודבר אחרון זה הוא נזק בר-פיצוי...". לכך יש להוסיף סיטואציות שונות שעלולות להביא להבחנות דקות נוספות, כמו ניזוק שסבל מחוסר הכרה והתעורר לאחר זמן מתרדמתו (ראו עניין אגבבה בפסקה 20, עניין פרייליך עמ' 835). למעשה, גם את ראש הנזק של "כאב וסבל" ניתן לפצל, שהרי יש מקרים בהם יש סבל ללא כאב. על רקע זה, ועל מנת לפשט את הדברים, רצוי לטעמי כי במסגרת "הסל" של נזק לא ממוני, בית המשפט ישקלל את שלושת סוגי הנזקים הנ"ל (כאב וסבל - קיצור תוחלת חיים – אבדן הנאות חיים) מבלי להידרש לחלוקה הפנימית ביניהם.

ש ו פ ט

הוחלט כאמור בפסק דינה של המשנה לנשיא מ' נאור.

ניתן היום, ט"ו סיון, תשע"ב (5.6.2012).

ש ו פ ט

ש ו פ ט

המשנה לנשיא